

> Interview door Alessia Messina, informatiebeheerder bij Brulocalis

EEN TERUG- EN VOORUITBLIK MET JEAN FANIEL

Met de verkiezingen van 2024 voor de deur heeft Brulocalis een aantal vragen gesteld aan politicoloog Jean Faniel, directeur-generaal van het CRISP (*Centre de recherche et d'information socio-politiques*).

Hoe anders is de sociaal-politieke context nu (2024) dan die aan het begin van de legislatuur van 2019?

Jean Faniel: "Wanneer ik naar 2019 kijk, zit het verschil hem in het huidige acute crisisgevoel. Een veelvoud aan opeenvolgende crises. Er zijn zeker al eerder crises geweest. Sommige crises hebben hun stempel gedrukt op de geesten van de mensen. Denk bv. aan de al langer bestaande bewustwording van de klimaatproblematiek. Maar ik denk dat de voorbije legislatuur gekenmerkt werd door tal van spanningen. Er was ook een opeenvolging van natuurrampen, met als grootste ramp in België de overstromingen in Wallonië. Er was ook de migratiecrisis, die al vóór 2019 aan de gang was, maar die nog verscherpt werd door de oorlog in Oekraïne en de daaropvolgende vluchtelingenstroom. We zien ook duidelijk dat de crisissen elkaar onderling aanwakkeren. Diezelfde oorlog heeft de inflatie versneld, en dan vooral de energiecrisis. Terwijl de energiecrisis in 2022 op haar hoogtepunt was, is er nog volop een inflatie van andere consumptiegoederen, zoals voedsel. Tot op zekere hoogte kunnen we daar ook de huidige landbouwcrisis en de talrijke gevolgen van de coronacrisis aan vastplakken. Wat volgens mij meer opvalt dan in 2019 is het gevoel van angst voor de toekomst. Denk maar aan het klimaat en de geopolitiek. En deze angst hangt ook samen met wat sommige mensen als ernstige bedreigingen zien. Denk maar aan migratiebewegingen of het onveiligheidsgevoel als gevolg van terroristische aanslagen, die nog niet helemaal zijn afgewend. In het algemeen zou ik deze angst willen omschrijven als een afkeer van de politiek, die zelf machteloos toekijkt of mogelijk tekortschiet in de keuzes die ze maakt.

Als we de verkiezingscampagnes van 2019 en 2024 naast elkaar leggen, zien we een aantal overeenkomsten. De klimaatverandering bijvoorbeeld. In 2019 zagen we dit al bij de jongerenklimaatmarsen in december en in het nieuws. Dit thema zal een prominente plaats blijven innemen in de campagne. Er zijn evenwel een aantal verschillen: aan de ene kant is de mobilisering niet hetzelfde als in 2019 en

aan de andere kant wordt de situatie omgekeerd omdat de institutionele context gunstiger wordt voor klimaatvorderingen. Vooral dan bv. Europees, waar de nadruk lag op de Green Deal en, recenter nog, de Natuurherstelwet, waartegen economische lobby's of basisbewegingen zoals boeren zich verzetten. De klimaatcrisis vormt dus waarschijnlijk de link tussen de twee verkiezingscampagnes, maar waarschijnlijk is het kader anders.

Een ander thema van 2019 dat we, op een iets andere manier, ook in 2024 zien, is justitie en haar herfinanciering. Opvallend is inderdaad dat sterke persoonlijkheden relatief hoog op de lijsten staan, ook al zijn het pas gepensioneerde magistraten. Vermoedelijk zal mede hierdoor het thema op de agenda komen te staan.

Dan een derde punt, een politieke analyse. Mogelijk zullen de traditionele partijen en de regeringspartijen opnieuw terrein verliezen. De terugval van de traditionele partijen in 2019 was vrij uitgesproken, want het was de eerste keer in België dat de zes traditionele partijen samen onder de 50% uitkwamen.

Vandaag is het niet zeker dat ze opnieuw boven die kaap zullen geraken. Sterker nog, er is zelfs de indruk, vooral in Vlaanderen, dat ze nog verder achterop zullen geraken, met Vooruit misschien als enige uitzondering. De Open vld daarentegen lijkt zich in een duizelingwekkende vrije val te bevinden. Aan Franstalige kant is er één uitzondering: de omvorming van de cdH tot Les Engagés. Het valt nog af te wachten of deze stap naar Les Engagés de trend echt zal omkeren, of dat het gewoon een globale trend zal zijn naar de uiteindelijke neergang van de partij."

> Jean Faniel, directeur-generaal van het CRISP

Wat is volgens u de belangrijkste politieke doorbraak in België tijdens de voorbije legislatuur? (Alle politieke niveaus samen)

Jean Faniel: "Ik denk dat, Vlaanderen misschien uitgezonderd, alle bestuursniveaus democratische vernieuwingen hebben doorgevoerd. De Duitstalige Gemeenschap heeft bijvoorbeeld een lange weg afgelegd en de permanente burgerdialoog ingevoerd, een systeem dat zijn oorsprong vindt in Duitsland, waarbij een door het lot gekozen vergadering van burgers de opdracht krijgt om een dossier te onderzoeken en aanbevelingen te doen aan het parlement en de regering, die dan verplicht zijn om ze uit te voeren of te verantwoorden waarom dit niet mogelijk of wenselijk zou zijn.

In Brussel zijn er, zowel voor het Brussels parlement als voor het parlement van de Franstalige Brusselaars (COCOF), verschillende gemengde parlementaire burgercommissies geweest, maar zonder enige verbintenis van de verkozenen om hun aanbevelingen op te volgen. Het werk van deze commissies is echter het vermel-

VOTE

den waard. Dit systeem heeft onlangs navolging gekregen in Wallonië, waar aan het einde van de legislatuur ook een dergelijke commissie werd opgericht. Op het niveau van de Kamer zijn er bepaalde vorderingen gemaakt. Denk bv. aan de hoorzittingen van burgers op basis van verzoekschriften. Maar die komen te laat en hun uitvoering zal moeten wachten tot de volgende legislatuur. Deze democratische vernieuwingen hebben geleid tot ontwikkelingen op bepaalde gebieden. Op Europees niveau was er de wens om jongeren bij het politieke leven te betrekken, waarbij gediscussieerd werd over stemrecht voor jongeren vanaf 16 jaar.”

Wat is er lokaal voelbaar na afloop van de legislatuur en wat moeten we verwachten?

Jean Faniel: “Idealiter moeten we kijken naar de hogere bestuursniveaus, zoals het Europese, federale, gewestelijke en gemeenschapsniveau. De lokale besturen moeten vaak het beleid van andere bestuursniveaus opvangen, en hebben daar zelf weinig of geen zeggenschap over. Ze spelen een rol in dit beleid en zijn er afhankelijk van. De slechtere levensomstandigheden van een deel van de bevolking zet de lokale besturen ertoe aan om het heft in eigen handen te nemen.

Zo is er bijvoorbeeld geen merkbare daling van de armoede. Integendeel, het aantal mensen met een leefloon stijgt. En helemaal als we de situatie vergelijken met 20 jaar geleden: de cijfers zijn over die periode verdubbeld. Hetzelfde geldt voor migratie, waar het beleid van de federale regering, dat bijna kan worden omschreven als een “niet-opvangbeleid”, de lasten verschuift naar de lokale besturen. Dit is duidelijk te zien in de weigering van de federale regering om enig verspreidingsplan te activeren. De concentratie van deze mensen drijft hen de straat op, vooral in Brussel. Bovenop de uitkomst van de vorige vraag zou ik willen toevoegen dat de rechtsstaat ondermijnd is, zoals blijkt uit de meer dan 8.000 veroordelingen van de federale overheid voor het niet opvangen van asielzoekers, ook door internationale rechtbanken.

In sommige gevallen is de opvangcapaciteit volledig verzadigd en kan de opvang van migranten niet meer in goede omstandigheden

gebeuren. Dat leidt tot een negatieve perceptie van immigratie en tegenstellingen tussen arme mensen van Belgische of buitenlandse origine, en versterkt deze nog. Extreemrechts heeft dit argument aangegrepen. Daarbij natuurlijk nog geholpen door het feit dat mensen die op straat leven meer kans lopen om in clandestiene en criminogene circuits terecht te komen. Maar het verband tussen migratie en criminaliteit, dat zo vaak wordt aangehaald door extreemrechts, is niet onvermijdelijk of vanzelfsprekend, net zoals drugshandel niet noodzakelijk het domein is van buitenlanders. En deze vraag wordt ook op een uiterst moeilijke manier gesteld aan gemeenten die machteloos lijken te staan. Het is veilig om aan te nemen dat, met de gemeenteraadsverkiezingen voor de deur, deze zaken een prominente plaats zullen innemen in de verkiezingscampagne.

Een laatste element kenmerkend voor deze legislatuur zijn de besparingen. Vanaf het begin van de coronacrisis hebben de Europese instellingen de budgettaire dwangbuis losgelaten en in plaats daarvan de teugels wat laten vieren. Sinds begin 2024 worden echter opnieuw vrij strenge begrotingscriteria opgelegd. Gezien zijn schuldsituatie zal België waarschijnlijk nog meer gaan moeten besparen, wat gevolgen zal hebben voor de lokale besturen in de zojuist genoemde context van armoede, de migratiecrisis en de ontoereikende bestrijding van onveiligheid en drugshandel. Het risico bestaat dus dat ze minder middelen zullen hebben voor meer behoeften.”

Welke politieke trends tekenen zich af in de drie landsdelen? Zijn de opiniepeilingen die in deze periode voor de verkiezingen worden gepubliceerd betrouwbaar? Waren deze trends al aanwezig in 2019?

Jean Faniel: “Sinds de peilingen van 2019 zien we de onafwendbare en gestage opmars van het Vlaams Belang (VB), dat waarschijnlijk de grootste partij in Vlaanderen zal worden, en ongetwijfeld ook op Belgisch niveau. Sinds het einde van de jaren 1970 is extreemrechts in Vlaanderen sterk gegroeid, ondanks een terugval tussen 2007 en 2018, terwijl het aan Franstalige zijde zo goed als onbestaande is. Er zijn wel

wat pogingen om een nieuwe extreemrechtse partij op te richten. Bv. “Chez nous” aan Waalse kant. Zij zullen niet opkomen in Brussel, maar niets wijst er in dit stadium op dat dit initiatief succesvol zal zijn en dat ze erin zullen slagen zetels te winnen bij de verkiezingen van juni en misschien zelfs niet bij die van 13 oktober. We hebben nog steeds dezelfde tegenstelling in België. Het wordt ook steeds moeilijker om een meerderheid te vinden en een regering te vormen, op zowel het niveau van de deelstaten als op het niveau van de federale regering. En deze moeilijkheden zullen zich vooral voordoen in Vlaanderen, waar men wel eens een coalitie van zeer veel partijen nodig zou kunnen hebben om het cordon sanitaire te kunnen handhaven. In Wallonië blijven eenvoudige bi- of tripartiete regeringen mogelijk. Het cordon sanitaire zou in Vlaanderen ook doorbroken kunnen worden... hetzelfde scenario is federaal moeilijk voor te stellen. De N-VA, die in de peilingen achterop hinkt, is uiterst dubbelzinnig over de mogelijke deelname van het Vlaams Belang. Dan zijn er nog tal van kleine en middelgrote partijen. Daartoe behoort ook het Vlaamse equivalent van de PTB, de PvdA, die regeringspartijen als Open vld en zelfs GROEN zou kunnen inhalen. We lopen dus het risico in een heel bijzondere configuratie terecht te komen, die ook heel moeilijk te managen zal zijn, zowel voor de N-VA als voor de drie traditionele Vlaamse partijen, zelfs voor GROEN. Aan Franstalige kant zijn de peilingen wisselvalliger. De PTB komt er soms sterk uit, maar soms heeft de partij een relatief middelmatige score. De eerste plaats in Brussel lijkt ook nog geen uitgemaakte zaak te zijn: de MR, de PTB, misschien zelfs ECOLO en de PS? Het is duidelijk dat de partijen heel hard hebben gewerkt om hun lijsten samen te stellen en zichzelf op de eerste plaats te zetten, vooral bij de regionale verkiezingen en de federale parlementsverkiezingen. Nu, door dit te zeggen, hou ik rekening met het feit dat er vijf jaar lang peilingen waren. Als we de peilingen buiten beschouwing laten, zal de situatie in Vlaanderen nog steeds bijzonder explosief zijn, met omwentelingen die zeer groot kunnen zijn, zowel in de partijhiërarchie als in de scores van elke partij afzonderlijk.”

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen met onze Europese burens?

Jean Faniel: “Opvallend is de opkomst van extreemrechts, die deze partijen in toenemende mate aanvoert.

We hebben dit gezien in Italië en in verschillende Scandinavische landen. We zien het in Nederland, waar Geert Wilders tot nu toe vergeefse pogingen deed om een regering te vormen. In

Frankrijk heeft het Rassemblement National de afgelopen jaren bij verschillende verkiezingen steeds meer stemmen gewonnen.

In België zal, zoals hierboven uitgelegd, het Vlaams Belang waarschijnlijk de grootste partij worden. Er zijn echter twee nuances. Ten eerste zal het Vlaams Belang niet noodzakelijk hoger staan dan 20 jaar geleden, toen het ongeveer 24% van de stemmen in Vlaanderen haalde. Maar deze keer zou er, in tegenstelling tot 2004, niemand voor staan.

Ten tweede zou Franstalig België een eiland blijven dat gespaard blijft van extreemrechts. Er zijn verschillende verklaringen waarom extreemrechts ten zuiden van de taalgrens uiterst zwak blijft: verklaringen die specifiek zijn voor extreemrechts, dat nog steeds verscheurd is, of verklaringen die verband houden met de reacties op extreemrechts, d.w.z. het politieke cordon sanitaire, het cordon médiatique, de zeer sterke strijd en sensibilisering door de civiele maatschappij, door antifascistische groepen, enz.

De verwachte opkomst van extreemrechts in het Europees Parlement zou niet zonder gevolgen blijven voor het functioneren van de Europese instellingen.

De woede van de boeren is ook iets dat we in heel wat landen zien. We hebben het onlangs opnieuw gezien in Frankrijk, Spanje, Duitsland en Polen, en we zien het in België. De timing verschilt lichtjes van land tot land, of zelfs in België van regio tot regio, waar Franstalige boeren eerder mobiliseren dan Vlamingen. Sommigen denken dat het al een tijdje aan het broeien is, maar we zien de repercussies op Europees niveau. Er zijn een aantal gedragsveranderingen, meer bepaald van de kant van Ursula

Von Der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie.

Tot slot, als laatste gemeenschappelijk voor alle Europese landen, is er de angst voor de toekomst. We zien die angst opduiken wanneer het gaat om de koopkracht, de energiebevoorrading, de klimaat- of veiligheidskwesties, of in het identiteitsvraagstuk.

In Vlaanderen is het belangrijkste verkiezings-thema migratie. Kort gevolgd door de identiteitskwestie. Ook in Frankrijk heeft het identiteitsvraagstuk een nieuw belang gekregen en we weten dat het Franstalige Belgische publiek bijzonder gevoelig is voor Franse media en politieke debatten."

Hoewel België een goede reputatie heeft op het vlak van pariteit, blijft het een feit dat veel vrouwen er tijdens hun mandaat de brui aan geven. Wat kan daaraan gedaan worden?

We zien ook dat veel mannen ontslag nemen. Maar ik ben het eens met de vaststelling dat we al heel wat hebben gedaan om de gelijkheid te bevorderen, ook al is die nog niet bereikt.

In het Brusselse gewest zijn er bijvoorbeeld ordonnanties aangenomen om meer vrouwen op kieslijsten te krijgen. Ik denk hierbij aan de invoering van het "ritssysteem", waarbij afwisselend een man en vrouw op de lijst staat. Deze verplichte afwisseling bestaat niet in Vlaanderen, op geen enkel niveau, noch bij de Duitstalige gemeenteraads- of gemeenschapsverkiezingen. Voorlopig bestaat het ritssysteem enkel in Wallonië en Brussel. Ook bij de Europese verkiezingen is er geen sprake van. We zien dus dat er ruimte is voor verbetering, want het

is aangetoond hoe effectief deze quota zijn voor de aanwezigheid van vrouwen in de politiek.

Wat het ontslag van vrouwen en mannen tijdens hun ambtstermijn betreft, ligt een deel van de oplossing in de materiële omstandigheden waarin ze hun mandaat uitoefenen. Daarnaast vormen ook de morele omstandigheden en de mentaliteit obstakels, aangezien er een zeker seksisme blijft bestaan. De betrokkenheid van vrouwen in de politiek hangt dus af van drie factoren: verkiezingsregels, attitudes en materiële omstandigheden. Wat deze laatste betreft, zouden min of meer succesvolle voorstellen voor politiek verlof opnieuw kunnen worden ingediend of op grotere schaal kunnen worden toegepast. Een ander gebied dat onderzocht zou kunnen worden, is het verzoenen van familiale verplichtingen - die momenteel zwaarder wegen voor vrouwen: het herschikken van de vergadertijden, het verbeteren van de kinderopvang. Het kan ook nodig zijn om te kijken naar de werktijden. Die kunnen worden verminderd om het voor iedereen gemakkelijker te maken om betrokken te raken bij vrijwilligerswerk en politiek.

> Zie ook

Lees in dit nummer ook het artikel over de verschillende memoranda over gendergelijkheid, waarin wordt teruggeblikt op enkele van de maatregelen die Jean Faniel aanhaalt.

